

Рецензия

от проф. Стефка М. Коева, д-р ик. н.

катедра „Икономика и управление на здравеопазването“

Факултет „Обществено здравеопазване“

Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ - Варна

Относно: открита процедура за защита на дисертационен труд за придобиване на научната и образователна степен

„ДОКТОР“

в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7. Администрация и управление, научна специалност „**Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)**“

на **Светлана Кръстева Панайотова** - докторант в редовна форма на обучение

Тема на дисертационния труд:

„ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ИЗПОЛЗВАЕМОСТТА НА ЗДРАВНИ УСЛУГИ В БЪЛГАРИЯ“

Научен ръководител:

Доц. Елка Атанасова, д.и.

Основание за изготвяне на рецензията:

1. Решение на Факултетния съвет на факултет „Обществено здравеопазване“ при Медицински университет - Варна (протокол № 213 от 8.11.2023); заповед на Ректора на Медицински университет-Варна № Р-109-480 /16.11.2023 за назначаване на Научно жури и Протокол № 1/27.11.2023 г. от проведено първо заседание на Научното жури;
2. Закон за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ); Правилник за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Правилника за развитието на академичния състав на Медицински университет – Варна;
3. Представени документи по процедурата.

I. Обобщено представяне на докторанта

Светлана Панайотова е родена на 3 октомври 1977 г. Завършила е гимназия с преподаване на чужди езици „Проф. д-р Асен Златаров“ в гр. Хасково и притежава магистърска степен по „Здравен мениджмънт“ от Медицински университет-Варна. Средният ѝ успех от следването в МУ е отличен 5.94, а този от защитената диплома

работа е отличен 5.75. Работила е в Медицински център, като търговски агент във фирма Стинг АД, клон Варна. Осем години е експерт по международно сътрудничество в МУ-Варна. През академичната 2019-2020 г. е хоноруван асистент, а през 2020г. е избрана за асистент в Катедрата по икономика и управление на здравеопазването, Факултет по обществено здравеопазване на МУ-Варна. За няколкото години преподавателска работа Светлана Панайотова води упражнения по 9 икономически дисциплини (Принципи на икономиката; Здравна икономика; Приложни аспекти на здравната икономика; Сравнителни здравни системи; Макроикономика и здраве и пр.) на студенти от 7 специалности в бакалавърска и магистърска степен на обучение: Здравен мениджмънт - ОКС „бакалавър“ и „магистър“; Здравен мениджмънт и медико-социални грижи - ОКС „магистър“; Управление на здравните грижи - ОКС „бакалавър“ и „магистър“; Фармацевтичен мениджмънт и грижи - ОКС „магистър“; Опазване и контрол на общественото здраве - ОКС „магистър“; Оптометрист - ОКС „магистър“; Рехабилитация, морелечение, уелнес и спа - ОКС „магистър“; Информационни технологии в здравеопазването и здравните грижи - ОКС „магистър“ и Логопедия - ОКС „бакалавър“. Личните ми впечатления и отзивите на студентите ми позволяват да характеризирам преподавателската ѝ работа като отлична. Светлана Панайотова има специализация по Икономика на здравеопазването. Участвала е в редица курсове и семинари по педагогическа компетентност, дизайн на научните изследвания и статистически анализ и пр. От 2012 г. е административен координатор на проекти за мобилност в областта на висшето образование по програма „Еразъм+“ при МУ-Варна, член е на програмните съвети на специалност „Здравен мениджмънт“ и „Фармацевтичен мениджмънт и грижи“, курсов ръководител на 1-ви и 2-ри курс от бакалавърската програма по „Здравен мениджмънт“. Член е на Българското научно дружество по обществено здравеопазване. Владее английски и немски език.

II. Оценка на представените материали и документи за откриване на процедура за публична защита

Прегледът на представените материали и документи, свързани с процедурата, показва, че същите отговорят на изискванията на Закон за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ); Правилник за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Правилника за развитието на академичния състав на Медицински университет – Варна. Основните сред тях са:

1. *Дисертационен труд „Фактори, влияещи върху използваемостта на здравни услуги в България“* с общ обем от 207 страници, структуриран по следния начин: въведение (12 стр.), основен текст в четири глави (142 стр.), заключение (2 стр.), списък на използваната литература (12 стр.) и приложения (30 стр.). Основният текст съдържа 29 таблици и 27 фигури. Цитирани са 159 заглавия, от които 117 на английски език и 42 на български език.
2. *Автореферат (на български и английски) върху докторския труд* с обем от 45 стандартни страници. Същият отразява коректно и прецизно структурата, логиката, съдържанието, оценките и изводите от проведеното изследване. Авторефератът съдържа и справка за приносите в дисертационния труд.
3. *Списък и копия на публикациите, свързани с дисертацията*

4. Декларация за оригиналност и пр.

III. Основни констатации и оценки относно дисертационния труд

1. Актуалност на проблема

Проблемът за най-доброто използване на ресурсите в условията на тяхната оскъдност е централен по всяко време и за всяко общество, но последните няколко години, белязани от КОВИД пандемията и предизвиканата от нея глобална криза, изведоха на преден план жизнената важност на този проблем като цяло и особено отнесен към здравната система и здравеопазването. Ефективното използване на ограничени ресурси и изборът на подходяща макроикономическа политика изисква максимално точна оценка на използваемостта на здравните услуги и идентифициране на факторите, влияещи върху използваемостта. Това определя и изключителната актуалност на избраната от авторката тема на рецензирия труд. Следва да се има предвид липсата на теоретични изследвания върху използваемостта у нас и настойчивостта, с която проблемът се налага в непосредствен практически аспект през тези последни години. Като се имат предвид тези два плана, теоретичният и практико-приложният, изборът на темата е безусловно успешен и заслужава адмирация.

2. Формулиране на темата

Дефинираното заглавие: „**Фактори, влияещи върху използваемостта на здравни услуги в България**“ отразява в съдържателно и структурно отношение изложеното в дисертационния труд и синтезира главните акценти на изследователския проблем.

3. Логика, обхват и структура на изследването

Структурата и формата на едно научно изследване се определят от неговата логика. Тя е производна от няколко важни предпоставки: (1) избрания подход на изследване (2) целите и инструментите за анализ (3) достъпността до предмета на изследването и (4) интелектуалния потенциал на изследователя.

При така избрания научен проблем, поставена изследователска цел и формулирано заглавие, тяхното аналитично развитие изисква:

- Да се изяснят теоретичните основи на изследване на използваемостта в здравеопазването: основните понятия и дефиниции, теоретичните подходи, концепции и модели, да се анализират разработените теоретични рамки за използваемост и да се изведе модел, достатъчно обхващащ многообразните аспекти на използваемостта и подходящ за българската здравна система. Това е направено с изключителна задълбоченост и мащабност в *Глава първа*.
- Да се идентифицират основните факторни компоненти, влияещи върху използването на здравни услуги, съобразно избрания модел, в случая, Поведенческият модел на Anderson. Това предполага на първо място представяне и анализиране на контекстуалните характеристики: предразполагачи, способстващи и свързани с потребността, които формират средата, в която се извършва използването на здравните услуги, което е сторено много систематично и прецизно в *Глава втора*.

- Да се анализира и оцени влиянието на индивидуалните характеристики (демографски, социални, икономически, организационни) на изследваната извадка на проведеното социологическо проучване и тяхното влияние върху здравното поведение и използваемостта на първична, специализирана и болнична медицинска помощ у нас. Това изисква статистически анализ на емпиричните данни, набрани чрез проведеното самостоятелно социологическо изследване. Докторантката изследва много прецизно и разгърнато използваемостта на трите основни вида здравни услуги – преглед при общопрактикуващ лекар, преглед при специалист (с направление по здравна каса и платен преглед) и болнично лечение, на което е посветена *Глава трета*.
- Да се изведат акцентите от извършения анализ на емпиричния материал и да се формулират някои ключови черти, характеризиращи използваемостта на здравни услуги у нас. Това е фокусът и завършващият момент на цялостното изследване, позволяващ предлагането на подходящи рекомендации за приложението на Поведенческия модел към наши условия. Това е успешно сторено в *Глава четвърта*.

4. Научни постижения

Научните постижения на докторантката могат да бъдат открити в следните няколко посоки:

- Дисертационният труд предлага *задълбочен, широкообхватен преглед, анализ и научен коментар* на различните теоретични гледни точки, разнообразните подходи и модели на изследване на използваемостта и нейните детерминанти и еволюцията на теорията в това отношение. Извършеният *концептуален анализ* на състоянието и тенденциите на теоретичната мисъл относно използваемостта на здравни услуги, е *детайлен, многопластов и многоаспектен*, което осигурява една широка методологическа основа на изследването и позволява авторката да изяви своята ерудираност, компетентност, интелектуален потенциал при строго съблюдаване на изискванията за научна добросъвестност. На тази основа е аргументиран изборът на Поведенческия модел на Anderson като най-подходящ за изследване на използваемостта на здравните услуги у нас.
- Направени са *компетентен анализ и оценка* на контекстуалните фактори, влияещи върху използваемостта, като към съществуващите и описаните в научната литература основателно е добавен фактор, отразяващ, макар и частично, пандемичната обстановка, предизвикана от КОВИД.
- За нуждите на анализа и оценката на индивидуалните фактори, влияещи върху използваемостта, е *разработен съответния методически инструментариум*, адаптиран с оглед приложението му към Поведенческия модел.
- *Внимателно и задълбочено е анализиран* комплексът от индивидуални характеристики и здравното поведение, детерминиращ потреблението на здравни услуги, основаващ се на планираното и проведено собствено социологическо проучване.
- *Приложените статистически анализи* позволяват да се покаже посоката и да се квантифицира степента на влиянието на индивидуалните фактори върху използваемостта на медицинска помощ, както от гледна точка на вероятността за

влизане в контакт със здравната система и ползване на услугите, така и за обема на получената медицинска помощ.

- Изведените заключения и направените препоръки са *достатъчно аргументирани и сериозно основание* за възприемане на концептуалната рамка на Поведенческия модел като подходяща за приложението му у нас.

В обобщение:

- А) Разработката демонстрира задълбочено познаване на изследваната област, добре конструирана цел и изследователски задачи, които са ясно и аргументирани обосновани.
- Б) Изследването е основано върху обширна и авторитетна литература по въпроса. Демонстрирано е отлично познаване и интерпретация на съществуващите източници и сполучливо интегриране на оригиналната разработка в по-широк кръг теоретични въпроси. Систематичният литературен обзор обхваща внушителен обем публикации, които са критично оценени. В резултат на това авторът извежда добре обоснован избор на концептуална рамка на своето изследване.
- В) Избраната методика на изследването, съчетаваща различни качествени и количествени изследователски методи, прилагани от социално икономическите и здравни науки, демонстрира добра преценка на достойнствата и ограниченията на отделните изследователски методи и е добре обоснована. Цялостният изследователски дизайн е ясно описан и напълно в съответствие с избраната цел и въпроси.
- Г) Общата дискусия на влиянието на контекстуалните фактори на използваемостта, приложените статистически анализи на данните от самостоятелното емпирично изследване на характеристиките на населението и потреблението на здравни услуги са задълбочени, прецизни и добре организирани. Основните резултати са представени под формата обобщени изводи, които сполучливо извеждат авторовите находки.
- Д) Общото оформление – език, стил на изложение и подреденост – е ясно и с отлично качество.

IV. Оценка на научните и научно-приложните приноси

Напълно приемам формулираните от докторантката приноси (теоретични и теоретико-приложни), които отразяват в синтезиран вид дисертационния труд и са дело на нейната сериозна и задълбочена изследователска работа. По мое мнение, представено по-обобщено, тези приноси се свеждат до следното:

- За първи път в България е проведено цялостно проучване на използваемостта на здравни услуги. На базата на съществуващото теоретично знание и международен опит е направен *успешен опит за избор на подходящ модел (Поведенческия модел на Anderson) и разгърната концептуална рамка за изследване на детерминантите на използваемостта на здравни услуги у нас.*
- На базата на така избрания модел, са проучени контекстуалните фактори, детерминиращи използваемостта, обогатени с фактор, свързан с КОВИД пандемията;

- *Централно място* е отделено на индивидуалните фактори, определящи търсенето и потреблението на здравни услуги. За нуждите на изследването е *разработен подходящ инструментариум* за проследяване на тези фактори, а проведеното от авторката самостоятелно изследване позволява многостранно да се анализира статистически влиянието им върху използваемостта. Потвърдена и оценена е приложимостта на модела на Anderson в нашата практика. Намирам, че *именно операционализацията на модела и приложението му към българските условия е определено съществен научен и научно-приложен принос на докторантката.*
- Изборът на така популярен и многократно апробиран в чужбина модел, при наличието на множество емпирични изследвания, проведени в различни страни и при различни условия, и адаптацията му от авторката към български условия, прави възможна международната сравнимост на находките, което е безусловно съществен принос. При по-нататъшно използване на модела, особено при национални представителни проучвания, резултатите биха били интересни не само от научна точка, но и източник на подходящи решения от страна на компетентните органи, отговарящи за общественото здравеопазване, планирането на здравните ресурси и здравната политика като цяло.

V. Публикации и участие в научни форуми

Приложените към материалите за защита четири публикации отразяват в достатъчна степен извършеното от докторантката в изследването, както и постигнатите резултати.

VI. Въпроси към докторантката

- 1) Как концепцията за използваемостта и нейното изследване кореспондира с понятия като достъп (достъпност), търсене на здравни услуги, здравни резултати, здравни неравенства?
- 2) Както е посочено в дисертацията, по време на КОВИД пандемията много услуги, извънболнични и болнични, са забавени или изцяло отменени, което води до остър спад в използваемостта. Очакванията бяха за възстановяване на потреблението, включително и за компенсиране на натрупаното и пропуснато търсене, т.е., за повишена използваемост. Какви са наблюденията и оценката на докторантката върху пост-КОВИД тенденциите на използваемост?

VII. Общо заключение и предложение

Направеният анализ на дисертационния труд на докторантката Светлана Панайотова я откроява като сериозен, ерудиран и задълбочен изследовател. Тя демонстрира компетентност относно изследваната област, изследователски усет в избора на актуална научна тематика и подходящ инструментариум, отлично познаване и интерпретация на съществуващите литературни източници, търсене на специфичен ъгъл в проучването на проблемите, сполучливо интегриране на собствените идеи в по-широк кръг теоретични въпроси, прецизност и професионална отдаденост, отличен език и стил, несъмнен потенциал за по-нататъшна интензивна публикационна дейност. Като цяло, това е гаранция за *реална добавена стойност* към съществуващото знание и здравна практика.

Изхождайки от това, с *убеденост подкрепям с положителен вот* кандидатурата на Светлана Кръстева Панайотова за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност *„Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“*, професионално направление 3.7. Администрация и управление и област на висшето образование 3. *Социални, стопански и правни науки.*

5 януари 2024 г.

Подпис:

Заличено на основание чл. 5,
§1, б. „В“ от Регламент (ЕС)
2016/679

/Проф. Стефка М. Коева, д.ик.н./